

Bu günlərdə bütün xalqımız tərəfindən anadan olmasının 100 illiyi
böyük təntənə və minnətdarlıq hissələri ilə qeyd edilən ulu öndər Heydər Əliyevin dövlətçilik fəaliyyətinin mühüm istiqamətlərindən birini də ölkəmizdə yeni generallar nəslinin formalasması təşkil edirdi. Belə generalların varlığını Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının hərbi istedadının göstəricisi kimi dəyərləndirirdi. O öz çıxışlarında Azərbaycan generallarının adını məmənunluqla qeyd etməklə belə kadrların yetişməsini xalqın hərbi istedad və qabiliyyəti-nin göstəricisi kimi qiymətləndirirdi. Hələ sovet həkimiyəti illərində də general rütbəsinə yüksəlmış milli hərbcilər Heydər Əliyevin xüsusi qayğısı ilə əhatə olunurdu.

Azərbaycan xalqının xahişi ilə ikinci dəfə respublikaya rəhbərlik etməyə başlamasından sonra da Heydər Əliyev yenidən generallar nəslinin yetişdirilməsinə xüsusi qayğı göstərdi və bu işə yeni məzmun verdi. Ulu öndər şübhə etmirdi ki, yeni Azərbaycan ordusunun yaradılması üçün bu orduya rəhbərlik edə biləcək ali rütbəli hərbçi kadrlar nəslini yetişdirilməlidir. Bunun üçün Heydər Əliyev həm xalqın qəhrəmanlıq və hərbi ənənələrinin canlandırılmasını, həm də yeni dünya təcrübəsinin öyrənilməsini mühüm şərt sayırdı. Öz çıxışlarında və söhbətlərində de Heydər Əliyev qeyd edirdi ki, Azərbaycan dünya hərb tarixinə çox istedadlı generallar vermiş bir xalqdır və o, respublikaya rəhbərliyi illərində belə istedadlı hərbçilərin üzə çıxarılması üçün böyük işlər gördü.

Heydər Əliyevin zəngin irsində onun rəsulatı dəməgər halı oldular. Onlar həm misi çar Rusiyasının ordusunda xidmət etmişlər. Azərbaycanlı bəzi görkəmli sərkərdələr, generallar Rusiyanın XIX əsrde apardığı müharibələrdə iştirak etmiş və qəhrəmanlıq nümunələri göstərmüşlər. Bununla bərabər, xatırladığım bu faktların bu gün bizim üçün əhəmiyyətindən ibarətdir ki, bunlar xalqımızın, milletimizin nəyə qadir olduğunu göstərir.

Azərbaycan oğulları rus ordusunu yüksək səviyyəli hərbi məktəblərini bitirib, döyüslərdə böyük peşəkarlıq, qəhrəmanlıq nümunələri göstərib, general rütbələri alıb, yüksək ordenlərlə təltif ediliblərse, bunlar Azərbaycan xalqının, oğullarının nəyə qadir olduğunu göstərir. Bunlar tariximizin sovet dövründə unutulmuş sehifələridir, faktlardır. Ancanə biz bu gün tariximizi bərpa edərkən bunların hamisini öyrənməliyik və xalqımızı bunu bilmelidir.

Heydər Əliyevin zəngin ırsındə onun

dən bir neçə general yetişmişdi. Məsələn, Naxçıvanskilər nəslində Heydər Əliyevin yuxarıda adlarını çəkdiyi general-lardan əlavə Hüseyn xan Naxçıvanski və Cəmşid xan Naxçıvanski kimi hərb ulduzları yetişmişdi. Heydər Əliyev onların da adını çox böyük qururla xatırlayırdı. Hüseyn xan Naxçıvanski Rusiya ordusu tərkibində yetişərək ali rütbəyə laqıq görülmüşdü. Cəmşid xan Naxçıvanski isə çar Rusiyası ordusunu tərkibində xidmətə başlamış, sonra isə Cumhuriyyət ordusunun və Sovet Azərbaycanı ordusunun tərkibində xidmətini davam etdirmişdir. Hüseyn xan Naxçıvanski Rusiya ordusu sıralarında tam general (general polkovnik) rütbəsinə qədər yüksəlmüşdi. 1863-cü ildə anadan olmuş Hüseyn xan Naxçıvanski həyatını hərb işinə bağlamış və çox məsuliyyətli vəzifələri icra etmişdi. Hüseyn xan hələ I Dünya müharibəsi başlamamış general-ley-

ikisi bu müharibənin gedişində çox məsuliyyətli vəzifəyə təyin edilmişdilər. Məsələn, müharibənin ilk aylarında Ə.Şixlinski Rusyanın paytaxtı olan Peterburqun müdafiəsində topçu rəisi idi. Və 1917-ci ilin aprelində general-leytenant rütbəsinə layiq görülmüşdü. S.Mehmandarov isə piyada diviziyasının komandiri, sonra isə 2-ci Qafqaz korpusunun komandiri idi. Onun rəhbərliyi altında olan qüvvələr cəbhənin ən qaynar nöqtələrində döyüş tapşırıqları icra edirdilər. S.Mehmandarov müharibənin gedişində tam general (general-polkovnik) rütbəsinə layiq görüldü. O, belə yüksək rütbəni almış ilk azərbaycanlı idi.

nümayəndəsi idi. Cəmşid Naxçıvanski əcdadlarının hərbi ənənələrini davam etdirməkle sovet hakimiyyəti illərində general rütbəsinə layiq görülmüş ilk azərbaycanlılardan biri idi. Heydər Əliyev çıxışlarının birində C.Naxçıvanski haqqında belə deyirdi: "Qeyd etdiyim kimin Cəmşid Naxçıvanski Naxçıvan xanlanı sülaləsindən çıxmış generallardan biridir. O, çar Rusiyası ordusunda xidmət etmiş, Xalq Cümhuriyyəti zamanı Azərbaycanın diviziya komandiri olmuş və Qarabağda erməni təxribatçılara, təcavüzkarlarına qarşı döyuşlər aparmış sonra isə sovet ordusunda xidmət etmişdir. O, nə qədər böyük təcrübəli bəi insan olmuşdur ki, o vaxt Sovetlər İttifaqının ən yüksək hərbi məktəbi olan Frunze adına Moskva Hərbi Akademiyasında kafedra müdürü vəzifəsində işləmişdir".

təcrid olunmasının səbəbləri üzərində düşünürdü. Həmin xoşagelməz vəziyyətin aradan qaldırılması üçün Heydər Əliyev 1971-ci ildən başlayaraq birbaşa məşğul olmağa başladı.

Heydər Əliyev tərəfindən C.Naxçıvanski adına hərbi internat məktəbinin yaradılması da azərbaycanlılar arasından daha çox zabit hazırlanması və yüksək vəzifelərə irəli çəkilənlər, habelə ali hərbi rütbələrə layiq görülənlər arasında azərbaycanlıların sayının artması üçün irəli atılmış tarixi bir addım idi. O, Bakıdakı Ali Hərbi Komandanlıq məktəbində təhsil alan azərbaycanlıların da sayının artmasını isteyirdi. Bu istiqamətdə səmərəli addimların atılması üçün Heydər Əliyev həmin məktəbinin rəisi vəzifəsinə azərbaycanlı generalı getirilməsinə də nail oldu: "O vaxt mən arayırdım ki, sovet orduşunda harada azərbaycanlı var, onlara kömək edək, irəliyə

tərəfindən hetta ən qədim zamanlardan Azərbaycanda hərb işinə böyük maraq göstərildiyini qeyd edir və bunu əslində, Azərbaycan xalqı üçün təbii bir maraq sayırdı. Çünkü yerləşdiyi coğrafi məkanın əhəmiyyetine, malik olduğu təbii sərvətlərin çoxluğuna görə Azərbaycan hər zaman böyük güclərin diqqət mərkəzine olmuşdu. Varlığına qarşı istiqamətlənmış hərbi təhlükələrdən Azərbaycan xalqı məhz malik olduğu hərbi istedadı və məharəti ilə uzaqlaşa bilməşdi. Bu mənada Heydər Əliyev Azərbaycan xalqının tarixini həm də qəhrəmanlıq tarixi kimi qəbul edirdi. O belə bir fikir ortaya qoyurdu ki, Azərbaycan xalqının Vətəne və torpağına bağlılığı bu Vətəni və torpağı qorumağa qadir olan qəhrəmanlar da yetişdirmişdir: "Azərbaycan xalqının tarix boyu nümayiş etdirdiyi qəhrəmanlıq, cəsurluq ənənələri bu gün müstəqil Azərbaycan dövlətində yenidən yüksəlmışdır və daha da canlanacaqdır" - deyirdi. Onun belə bir fikri də vardır: "Azərbaycan xalqı tarix boyu, əsrler boyu həmişə mərdlik, cəsərət, qəhrəmanlıq göstərmişdir, öz yurduunu, öz torpağını müdafiə etmişdir, öz mövəlliğini qoruyub saxlamışdır".

Naxçıvan xanları sülaləsindən bir neçə general çox uğurla xidmət etmişlər. general Ehsan xan, general Kəlbəli xan, Hüseyn xan, İsmayıllı xan, Cəmşid xan Naxçıvanskilər. Bakıxanovlar sülaləsinin dən bir çox generallar Azərbaycanın tarixində və rus ordusunun tarixində görkəmli yer tutmuşlar. Talişxanovlar sülaləsindən bir çox generallar bizim tariximizin səhifələrində öz yerlerini tutmuşlar. General Fərəc bəy Ağayev, general Ağalarov, general Ərəblinski və başqaları - bunlar hamısı XIX əsrə və XX əsrin əvvəllərində orduda xidmət etmiş yüksək rütbəli generallar, Azərbaycan oğullarıdır".

tenant rütbəsinə layiq görülmüşdü. Müharibənin əvvəlində o, Rusiya ordusunun 2-ci süvari diviziyasının komandir vəzifəsinə irəli çəkildi. 1914-cü ilin oktyabrında Hüseyn xan 2-ci süvari korpusunun komandiri təyin edildi. Xidmətdə fərqləndiyinə görə Hüseyn xan 1914-cü ilin oktyabr ayında Müqəddəs Georgi ordeninin 3-cü dərəcəsinə layiq görüldü. Həmin ilin noyabr ayında Hüseyn xan Müqəddəs Vladimir ordeninin 2-ci dərəcəsi ilə də təltif olundu. 1915-cü ildə general-adyutant, 1916-ci ildə isə tam süvari generali rütbəsinə layiq görülməsi də Hüseyn xan Naxçıvanskinin hərbçilik istedadının təsdiqi idi.

demokratik hökuməti dovlət quruculuğunu işini çox mürəkkəb və çətin bir dövrdə apardığı zaman Silahlı Qüvvələrin yaranmasına və ordu quruculuğuna xüsusilə si əhəmiyyət vermiş, qayğı göstərmişdi. Xalq Cümhuriyyətinin iki il tərəfə olmamışdır - tarixini bu gün vərəqləyən kən ordu quruculuğu sahəsində nə qədər dəyərli işlər gördüyü doğrudan on böyük hörmət hissi doğurur. Azərbaycanın ilk hərbi naziri - Baş nazir Fətəli xan Xoyski olmuşdur. Ancaq az bir müddəd sonra Səməd bəy Mehmandarov hərbi nazir, Əliağa Şıxlinski hərbi nazir müavini təyin edilmişlər. Baş qərargah rəisi isə polyak milletindən olan Sulkevici olmuşdur. Onlar çox işlər görmüşlər. Vaxt gənc, müstəqil Azərbaycan Ermənistən təcavüzüնə, Ermənistanın Azərbaycanda töretdiyi təxribatlara qarşı mübarizə, döyüşlər aparırdı və uğurlu işlər görürdü".

vanski qırmızı ordu tərkibində xidmət et-
sə də, o, əslində Azərbaycan hərbini-
nümayəndəsi idi və Azərbaycanın hərb-
ənənələri üzərində formalasmışdı. Cəm-
şid Naxçıvanski zəngin təcrübəsi olan
peşəkar hərbçi, böyük təşkilatçı idi. O
Moskvada M.Frunze adına Ali Hərbi-Si-
yasi Akademiyyada yüksək vəzifəyə tə-
yin edilmişdi. Milli bir hərbçi olduğu üçün
idi ki, o, sovet terrorunun qurbanı oldu.
Bununla belə, C.Naxçıvanski Azərbay-
can xalqının yetişdirdiyi istedadlı gene-
rallar sırasında özünə layiqli yer tutur və
bir general kimi onun fealiyyəti Heydər
Əliyev tərəfindən yüksək qiymətləndiril-
lirdi: "Təəssüf etməliyik ki, belə kadrların
bəziləri, bəlkə də çoxları sonralar sove-
tik hakimiyətinin repressiya qurbanları ol-
dular. Onların çoxu 30-cu illerdə öldürül-
dürlər, məhv oldular, o cümlədən Cəm-
şid Naxçıvanski də 1937-ci ildə repressi-
ya təşəbbüsü ilə..."

çəkək, onların inkişafına yardım göstərək. General Bərşadlı da onlardan bıdır. O vaxt mən arayarkən mən onu sovet ordusunun Almaniyadakı hissəsində tapdım. O, orada ordu komandanının müavini idi. Mən onu Azərbaycana dəvət etdim və Bakıda yerləşən Hərbi Komandirlər Məktəbinə rəis təyin etdim. Həmin məktəbin rəisi həmişə rus olurdu, müavini isə mən işlədiyim dövrдə bir neçə erməni idi. Amma bu məktəb Azərbaycanda yerləşirdi. General Bərşadlı həmin məktəbə rəis təyin etmək asan məsələ deyildi. Ancaq mən onu təyin etdirdim ki, onun vasitəsilə oraya çoxlu azərbaycanlı qəbul olunsun, hərbi peşəyə alıssınlar və bu peşəni, zabit peşəsinə öyrənsinlər və fəaliyyət göstərsinlər".

Qeyd etmək lazımdır ki, V.Bərşadlıının Bakıdakı Ali Hərbi Komandanlıq məktəbinə rəis gətirilməsi də Heydər Əliyevin azərbaycanlı generallara göstərdiyi qayığının bir göstəricisi idi. Heydər Əliyev tərəfindən bütün fəaliyyəti diqqət altında saxlanılan və indi elə onun adını daşıyan Hərbi İstutut azərbaycanlılar arasından generallar yetişməsinə yol açan flaqman məktəbdür. Azərbaycanın müstəqiliyi illərində öz fəaliyyətini dünya standartları üzərində qurmuş bu ali hərbi məktəbdə təhsil alanlar arasında 43 nəfər general ali hərbi rütbəsinə layiq görülmüşlər. Həmin generalların çoxu bu gün də Azərbaycan Ordusunda xidmət edirlər. 44 günlük Vətən müharibəsinin böyük Zəfərlə başa çatdırılmasında da həmin generalların böyük xidmətləri olmuşdu. Bu müharibənin nəticələrinə görə, Azərbaycan generallarından 5 nəfər Vətən müharibəsinin qəhrəmanı adını almış, 12 nəfər Zəfər ordeni ilə, 10 nəfər isə Qarabağ ordeni təltif edilmişdilər. Xidməti digər yüksək orden və medalla- ra layiq görülmüş generalların sayı da

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı cənab İlham Əliyevin aparlığı siyaset nəticəsində Azərbaycan Ordusunu bu gün dünyanın inkişaf etmiş orduları sırasındadır. Belə yüksək göstəricinin əldə edilməsində Heydər Əliyevin yetişdirmiş olduğu və ali hərbi rütbəyə layiq görüdüyü Azərbaycan generallarının fədakar xidmətləri əvəzsizdir. Azərbaycan Ordusunun ali rəhbər heyətinin böyük bir hissəsini bu gün də Heydər Əliyev tərəfindən fəaliyyəti yüksək qiymətləndirilmiş belə generallar təşkil edirlər. Ulu öndərin etimadının doğrululması və müstəqil Azərbaycan dövlətçiliyinə sədaqətlə xidmət göstərilməsi həmin generalların qarşısında dayanan ən ali vəzifədir.

**Heydər PİRİYEV,
Milli Müdafiə Universitetinin rektoru,
professor, general-leytenant.**

Azərbaycan xalqının xahişi ilə ikinci dəfə respublikaya rəhbərlik etməyə başlamasından sonra da Heydər Əliyev yeni generallar nəslinin yetişdirilməsinə xüsusi qayğı göstərdi və bu işə yeni məzmun verdi. Ulu öndər şübhə etmirdi ki, yeni Azərbaycan ordusunun yaradılması üçün bu orduya rəhbərlik edə biləcək ali rütbəli hərbçi kadr-lar nəslə yetişdirilməlidir... Heydər Əliyev qeyd edirdi ki, Azərbaycan dünya hərb tarixinə çox istedadlı generallar vermiş bir xalqdır və o, respublikaya rəhbərliyi illərində belə istedadlı hərbçilərin üzə çıxarılması üçün böyük işlər gördü.

vanski, general Kəlbəli xan Naxçıvanskı, general İsmayıł xan Naxçıvanskı, Bakı xanov süläləsindən olan generallar kimi hərb xadimləri yetişmişdilər. Bu generallar XIX əsr Rusiya ordusunun da çox tənmiş və istedadlı generalları sırasında yer tutmuşdular. General Balakiş Ərəblinski, general İsmayıł xan Naxçıvanskı kimi generallar hətta rus hərbi qulluqluları arasında çox məşhur idilər və onlar özlərindən sonra zəngin bir məktəb qoymuş getmişdilər.

dunun tərkibində də general rütbəsinə layiq görülmüşdülər. Həm S.Mehmandarov, həm də Ə.Sıxlinski həm Port-Artur mühərabəsinin, həm də Birinci Dünya mühərabəsinin iştirakçısı idilər. Bu generalların Port-Artur mühərabəsindəki iştirakı ilə bağlı Heydər Əliyev deyirdi: "Rus ordusunda böyük hörmət qazanmış Səməd bəy Mehmandarov, Əliağa Şıxlinski tariximizdə adlarını çəkdiyim generallara nisbətən daha da tanışdırılar. Onlar Rusiya-Yaponiya mühərabəsində iştirak etmişlər, qəhrəmanlıq nümunələri göstərmişlər, sonra isə 1918-ci ildən başlayaraq Azərbaycanda Silahlı Qüvvələrin yaranmasında böyük xidmətləri olmuş-

lərde separatçı hərəkatının yarınlaşdırma və ölkə sərhədlerinin qorunmasında mühüm rol oynamış, öz hərbi qabiliyyəti nümayiş etdirə bilmüşdi".

Məlumdur ki, S.Mehmandarov Ə.Şıxlinski sovet hakimiyəti illərində öz xidmətlərini davam etdirmişdilər. Heydər Əliyev bunu müsbət bir hal kimi dəyərləndirirdi. Onun fikrincə hərbi şəxsi, ixtisas birinci növbədə hərbi təhsil, təcrübə, bilik, hərbi təlim-tərbiyə, döyiş təcrübəsi tələb edir. Hərbi bilik və təcərübə olmadan ordu qurmaq mümkün deyildi. Heydər Əliyev qeyd edirdi ki, peşəkar hərbçilər varsa, ordu quruculuğundan onlardan səməreli istifadə etmək olar. Səməd bəy Mehmandarov, Əliağa Şıxlinski buna əyani sübutdur.

Heydər Əliyev tərəfindən xidməti yüksək qiymətləndirilən generallardan biridə Cəmşid Naxçıvanski idi. O da məsləhət Naxçıvanskilər hərb nəslinin layihəsi